

**В.Г. Бабенко,**  
кандидат педагогічних наук, доцент  
**В.П. Остапович,**  
кандидат юридичних наук

## **ПРОФЕСІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА ПЕРСОНАЛУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ: ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

*Стаття присвячена процесу подальшого розвитку та вдосконалення системи професійно-психологічної підготовки поліцейських. Розглядаються її окремі аспекти, основи, системність, належність та фактори механізму ефективного функціонування.*

**Ключові слова:** Національна поліція України, професійно-психологічна підготовка, службова підготовка, психологічна підготовка, бойова підготовка.

*Статья посвящена процессу дальнейшего развития и совершенствования системы профессионально-психологической подготовки полицейских. Рассматриваются ее отдельные аспекты, основы, системность, принадлежность и факторы механизма эффективного функционирования.*

**Ключевые слова:** Национальная полиция Украины, профессионально-психологическая подготовка, служебная подготовка, психологическая подготовка, боевая подготовка.

*Paper is devoted to the process of further development and perfection of the system of professional and psychological preparation of policemen. Its separate aspects, bases, system, belonging and factors of a mechanism of the effective functioning are considered.*

**Keywords:** National Police of Ukraine, professional and psychological preparation, official preparation, psychological preparation, combat training.

У період розбудови України як правової, демократичної та соціальної держави пріоритетними є завдання повного реформування всіх правоохоронних державних інституцій для забезпечення їх успішного функціонування.

На сьогодні наша держава свідомо декларує основоположність принципів демократії, верховенства права, конституційних прав і соціальних свобод для усіх без винятку її громадян. Така конкретизація та спрямованість є гарантією успішного розвитку й досягнення загального соціального та людського блага.

Водночас гармонійне подолання затяжних внутрішніх суперечностей, максимальне узгодження інтересів різних груп суспільства, реалізація конструктивного прагнення кожної окремої людини до європейських, світових норм та стандартів є можливими лише за умови поступового врегулювання усіх індивідуальних, загальногромадянських і соціальних процесів, у основу яких буде покладено стабільну продуктивність та високий професіоналізм одного з основних його виконавців – працівників Національної поліції України.

Питання професіоналізму працівників поліції ніколи не залишалися без належної уваги. Так, наприклад, загальні проблеми державного управління та вдосконалення діяльності персоналу у сфері забезпечення публічної безпеки й порядку розглядалися в роботах О.М. Бандурки, В.Л. Грохольського, С.М. Гу-

сарова, В.О. Заросила, В.П. Петкова, В.К. Колпакова, Т.О. Проценка та інших; проблеми психологічної готовності до службової діяльності висвітлювалися у працях В.І. Барка, Ф.К. Думка, Я.Ю. Кондратьєва, В.О. Криволапчука, О.М. Цільмак, Г.О. Юхновця, Г.Х. Яворської та інших; особливості й специфіку організації службової, тактичної, вогневої та фізичної підготовки розкривали М.І. Ануфрієв, О.А. Безуглий, А.С. Васильєв, І.С. Винярчук, В.Ф. Гречко, В.І. Дяченко, О.І. Ємчук, О.В. Журавель, О.В. Запорожанов, І.П. Закорко, О.Ю. Конєв, В.І. Пліско, М.О. Чміль та багато інших.

Однак, не дивлячись на таке широке коло нових наукових досліджень, проблеми залишилися старі. Їх навіть стало більше: відчутно послаблено увагу до загального й спеціального фізичного вдосконалення працівників поліції, зокрема в навчальних закладах зі специфічними умовами навчання, зменшено загальну кількість годин на вогневу підготовку, а психологічна підготовка взагалі вже не входить до системи службової підготовки поліцейського персоналу. Разом з цим, різко почала збільшуватися кількість молодих людей, віднесених до спеціальної медичної групи (лікувальної фізкультури), число професійних захворювань збільшується та з кожним днем набуває все більш загрозливого характеру.

Тим часом подальші спостереження за перебігом вищезазначених процесів виявили ще ряд негативних тенденцій, які на фоні початкового благополуччя частково можуть спричиняти певну кризу у підготовці особового складу міжрегіональних і територіальних органів та підрозділів Національної поліції України [2; 3; 8; 10].

У довідниках і словниках поняття кризи (від грецького *krisis*) трактується як переломний момент, перехідний стан, загострення, нестійке становище або розлад системи [14; 15]. Сьогодні сучасні науки розрізняють медичні, аграрні, грошово-кредитні, економічні, валютні, біржові, фінансові та інші види криз.

Ураховуючи викладене вище, у зв'язку з логікою розвитку психолого-педагогічної думки, теорії та практики, а також відсутністю в психолого-педагогічній, спеціальній та іншій літературі такого поняття, як “криза підготовки працівників міжрегіональних і територіальних органів і підрозділів Національної поліції України”, вважаємо за доцільне навести таке тлумачення цього поняття:

*криза підготовки працівників міжрегіональних і територіальних органів і підрозділів Національної поліції України* – це сукупність наслідків негативного впливу ряду загальних, соціальних, політичних, економічних спеціальних та інших факторів (схема 1) на діючу систему підготовки й вдосконалення персоналу, в результаті якого спостерігається зниження індивідуально-позитивного рівня всебічних можливостей працівників, що характеризується недостатньою якістю їхньої підготовленості та готовності до успішного виконання оперативно-службових завдань.

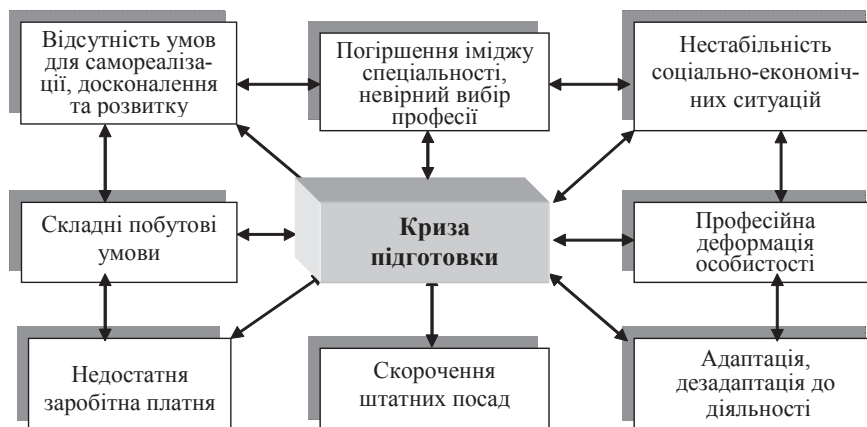


Схема 1. Фактори, що призводять до кризи професійно-психологічної підготовки

Виникнення кризи підготовки дуже тісно пов'язане з таким поняттям, як “професійна захищеність” працівників Національної поліції України. Так, деякі дослідники зазначають, що “професійна захищеність працівників – це звільнення їх від необхідності особисто вирішувати весь комплекс проблем, що безпосередньо впливають на безпеку життєдіяльності, розв'язання яких лежить за межами їхніх реальних можливостей або компетенції” [7]. Науковці наводять вісім елементів професійної захищеності персоналу [7]:

1) правовий – відповідність правової та нормативної бази об'єктивним умовам та завданням оперативно-службової діяльності;

2) організаційний – забезпечення організаційно-управлінськими заходами згідно з чинним законодавством;

3) кадровий – забезпечення ефективної діяльності відповідно до професійної придатності, кваліфікаційного рівня та можливостей подальшого удосконалення професійної майстерності працівника;

4) матеріально-технічний – наявність необхідних для ефективного вирішення оперативно-службових завдань зброї, спорядження, техніки та іншого обладнання;

5) економічний – можливість задоволення матеріальних потреб працівника та членів його сім'ї;

6) соціальний – наявність соціальних гарантій для працівника (страхування, медичне обслуговування, відповідні побутові умови для праці і відпочинку тощо), формування позитивного іміджу професії;

7) фізичний – вміння застосовувати заходи протидії злочинним зазіханням на життя і здоров'я (фізичний розвиток, володіння прийомами фізичного впливу);

8) психологічний – сформований стан психологічної готовності до дій у складних і екстремальних ситуаціях, здійснення профілактики впливів негативних наслідків, формування позитивного морально-психологічного клімату в колективі.

Актуальність та необхідність цих компонентів у реаліях нашого сьогодення є беззаперечною. Умовно ці елементи поділяються на об'єктивні, переважна більшість яких має забезпечуватися системою Національної поліції України і державою, та суб'єктивні, що залежать від зусиль керівників міжрегіональних і територіальних органів, підрозділів та працівників усіх служб [7]. Якщо хоча б один із вищенаведених елементів не буде діяти, то це породжуватиме низку серйозних недоліків, пов'язаних із виникненням форс-мажорних обставин майже в усіх сферах забезпечення успішної та безпечної праці й життєдіяльності персоналу Національної поліції України.

За результатами попередніх досліджень встановлено, що в основі конкретних інтересів працівників поліції можуть лежати певні потреби, які ставатимуть основою для формування позитивного, стійкого й здорового інтересу (схема 2) та перетворюватимуться в гостру службову й життєву необхідність [5–7; 9; 10; 14].

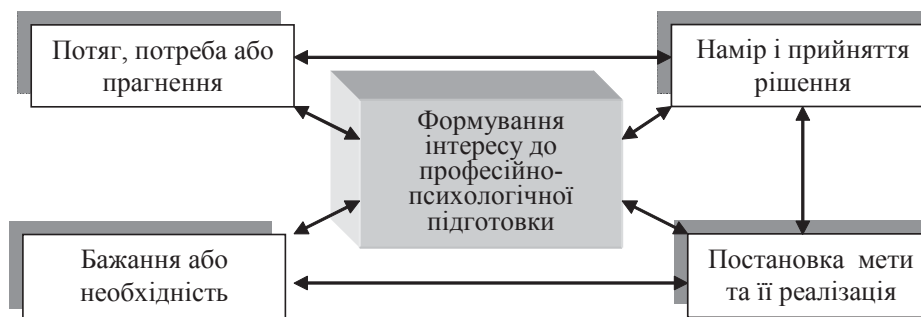


Схема 2. Формування інтересу до професійно-психологічної підготовки в працівників поліції

У Психологічному словнику поняття “потяг” визначається як психологічний стан людини, що виражає неусвідомлену чи слабо усвідомлену потребу [14]. Потяг до професійно-психологічного вдосконалення – це початкова стадія виникнення інтересу, зумовлена зовнішніми, внутрішніми, а іноді й невизначеними обставинами, які певними факторами або властивостями привернули увагу й зацікавили працівника поліції. Поняття потягу можна сміливо ототожнювати з такими поняттями, як “прояв потреби” або “прагнення”, що призводить до виникнення елементарного бажання, продиктованого життєво-службовою необхідністю.

Загальновідомо, що бажання – це структурна стадія інтересу, яка характеризується уявно усвідомленою діяльністю конкретної спрямованості, а необхідність – це явище або спосіб перетворення можливості на реальну дійсність [14; 15]. Після чіткого визначення реальної дійсності кожен поліцейський повинен чітко усвідомити, що для досягнення конкретної мети одного бажання мало. У цьому випадку після усвідомлення того, що саме необхідно, потрібно переходити до рішучих дій. Тобто таке свідоме спонукання, як бажання і необхідність, переходить у стадію визначення наміру й прийняття відповідного рішення.

У наукових джерелах та дослідженнях багатьох науковців зазначено, що намір – це усвідомлене рішення [5; 7; 9; 14–16]. Слід зазначити, що момент його прийняття і зміст відіграють дуже важливу роль у всій професійній діяльності як одного працівника, так і всіх органів та підрозділів поліції в цілому. Як правило, це рішення має управлінський характер, визначає установку та спрямованість ситуаційної поведінки й діяльності працівників поліції. У цих випадках помилка або невірне його прийняття може спричинити виникнення будь-яких негативних проявів.

Із метою уникнення таких ситуацій необхідно серйозно ставитися до кінцевої стадії формування інтересу – визначення мети, засобів, способів і методів її реалізації. Саме поняття мети носить доволі абстрактно-багатогранний характер: це образ кінцевого результату діяльності або нематеріалізований продукт людської праці. Мета не реалізовує саму потребу матеріально, а лише спрямовуватиме персонал на шлях до її реалізації.

Наведена вище послідовність формування у працівників Національної поліції України інтересу до професійно-психологічного вдосконалення не може бути сталою величиною. Вона може доповнюватися іншими компонентами й змінюватися, особливо під час проходження її кінцевої фази. Наприклад: після визначення намірів та постановки чіткої мети можливе прийняття відповідного рішення, де вказуються завдання, форми, способи, методи і засоби реалізації задуманого чи запланованого.

Однак слід зазначити, що на сьогодні діяльність працівників Національної поліції України поєднує у собі чітку стратегічну мету й завдання щодо надання конкретних поліцейських послуг у сферах: 1) забезпечення публічної безпеки і порядку; 2) охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; 3) протидії злочинності; 4) надання в межах, визначених законом, послуг із допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги [13].

Водночас, якщо завдання формуються й реалізуються залежно від поставлених задач, стану оперативної обстановки, нагальних потреб, а також від динаміки навколишніх змін, то концентрація основних зусиль насамперед повинна зосереджуватися на питаннях саме “людського фактора”: покращенні роботи щодо належного кадрового забезпечення оперативно-службової діяльності, створенні

певного резерву кадрів, поліпшенні якості відбору кандидатів на службу, їхній підготовці та подальшому підвищенні індивідуальної майстерності.

Але, незважаючи на існуючі початкові позитивні тенденції цих аспектів, недоліки, як правило, почали проявлятися не там, де від поліцейських очікувалися прояви мужності, героїзму та патріотизму, а там, де необхідно було б просто застосувати ефективну силову й тактичну підготовленість, там, де необхідно було б показати більшу спритність та швидкість рухів, там, де необхідно було б проявити витримку, витривалість, а також продемонструвати загальну професійно-психологічну готовність, стійкість та впевненість. Саме під час виникнення екстремальних ситуацій і спостерігається тенденційна необхідність всебічної підготовленості й готовності поліцейського, яку можна отримати тільки після визначення пріоритетних напрямів і організації тісної взаємодії основних навчальних дисциплін у системі підготовки поліцейського персоналу.

На підставі проведеного історичного, теоретичного й практичного аналізу навчального процесу [2; 3; 8], а також узагальнивши безцінний досвід працівників, які організовували й здійснювали процес професійного навчання [1; 4–7; 9; 10; 16], можна сміливо стверджувати, що в системі підготовки персоналу завжди існував тісний взаємозв'язок між вогневою, фізичною, тактичною, медичною, загальнопрофільною та психологічною підготовкою.

Ці види навчання є актуальними й донині. Проте на сьогодні існує велика потреба оновлення їхнього змісту, систематизації форм та методів із обов'язковою попередньою апробацією, потужною прив'язкою до діяльності та впровадженням у процес підготовки працівників міжрегіональних, територіальних органів та підрозділів Національної поліції України.

Водночас, дуже часто трапляються випадки, коли після проходження професійного навчання окремі працівники поліції, отримавши певні знання, уміння й навички, просто не готові їх застосовувати чи використовувати, а якщо й наважуються, то зі значними помилками й порушеннями, що обов'язково призводить до негативних наслідків, настання неминучої відповідальності.

Це говорить про те, що самої лише суто професійної підготовленості давно і явно недостатньо, а враховуючи ті задачі й завдання, які повинен виконувати сучасний поліцейський, то конче необхідно, щоб він був не тільки професійно підготовленим та візуально вишколеним, а ще й психологічно готовим до успішного виконання покладених на нього обов'язків.

Ми вважаємо, що процес підготовки поліцейського повинен мати суто комплексний характер. Цього можна досягнути не шляхом жорсткого розмежування персоналу за його функціонально-посадовими обов'язками, а шляхом цільового поєднання за спільними й необхідними ознаками діяльності з деяким виокремленням специфіки роботи кожного окремого працівника. Комплексність у цьому випадку буде досягатися за рахунок цільового поєднання оновлених системних компонентів підготовки в єдину, непорушну й цілісну систему професійно-психологічної підготовки персоналу Національної поліції України.

На нашу думку, *професійно-психологічна підготовка поліцейських* – це керований, систематизований, безперервний та цілеспрямований процес постійного оволодіння відповідними теоретичними знаннями, загальними й спеціальними практичними уміннями й навичками з обов'язковими елементами оновлення, відновлення, вдосконалення і самовдосконалення їх форм, методів та засобів, необхідних для успішного виконання оперативно-службових завдань різної складності.

На підставі зазначеного можна сформулювати проект *основних завдань професійно-психологічної підготовки*:

1) підготовка профільних фахівців, здатних на належному рівні забезпечувати й підтримувати публічну безпеку і порядок, проводити заходи щодо охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, а також надавати в межах, визначених законом, якісні послуги із допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги;

2) вивчення чинних нормативно-правових актів, які регламентують діяльність Національної поліції України, їх уміле й правильне практичне втілення, дотримання, використання й застосування під час виконання завдань оперативно-службової діяльності;

3) набуття працівниками відповідних знань, умінь, загальних і спеціальних навичок, необхідних для успішного виконання оперативно-службових завдань в різних умовах складності;

4) формування комплексу постійного дотримання заходів безпеки як в умовах оперативно-службової діяльності, так і в повсякденному житті;

5) постійне вдосконалення навичок діяльності керівного складу Національної поліції з питань, що належать до загальної сфери державного управління (планування, організація всебічної діяльності й навчання підлеглих, управління силами і засобами міжрегіонального, територіального органу чи підрозділу тощо);

6) формування, розвиток та підтримання у працівників високих особистих морально-вольових якостей, психологічної стійкості, почуття відповідальності за власні дії, прагнення до постійного вдосконалення й самовдосконалення свого професійно-психологічного та соціально-культурного рівня підготовки й подальшої готовності до виконання оперативно-службових завдань та повсякденної діяльності;

7) постійне навчання правильному використанню й застосуванню прийомів, способів, форм, методів і засобів забезпечення успішної професійно-психологічної діяльності при виконанні оперативно-службових обов'язків, у тому числі в екстремальних умовах чи ситуаціях, вдосконалення і самовдосконалення працівників Національної поліції України;

8) налагодження та зміцнення стійких зв'язків із місцевим населенням на основі постійного й належного забезпечення і дотримання працівниками поліції норм верховенства права, прав людини та громадянського суспільства під час виконання службових обов'язків та в повсякденній діяльності;

9) збільшення, збереження й зміцнення сукупності свідомих загальнолюдських цінностей, якостей, відносин, норм і правил, які зароджуються, дотримуються, проходять і розвиваються в сучасному соціальному, економічному та культурному просторі;

10) адаптація, формування професійно-психологічної підготовленості й готовності щодо входження працівників Національної поліції до процесу оперативно-службової діяльності;

11) професійно-психологічна підготовка, виховання, становлення, зростання й супроводження кожного працівника поліції як окремої особистості;

12) постійне створення, оновлення, подальший розвиток і вдосконалення професійно-психологічної, теоретичної й практичної, навчально-матеріальної та оздоровчо-фізкультурно-спортивної бази міжрегіональних та територіальних органів і підрозділів Національної поліції України;

13) розвиток і вдосконалення фізичної культури та спорту, зміцнення здоров'я, популяризація здорового способу життя, професійно-прикладних, ігрових та інших видів спорту серед персоналу поліції, членів їхніх сімей на загальнодержавному та міжнародному рівні.

*Професійно-психологічна підготовка* працівників Національної поліції України повинна бути окремою, цілісною та постійно діючою системою, яка може включати в себе наступні підсистеми (схема 3):

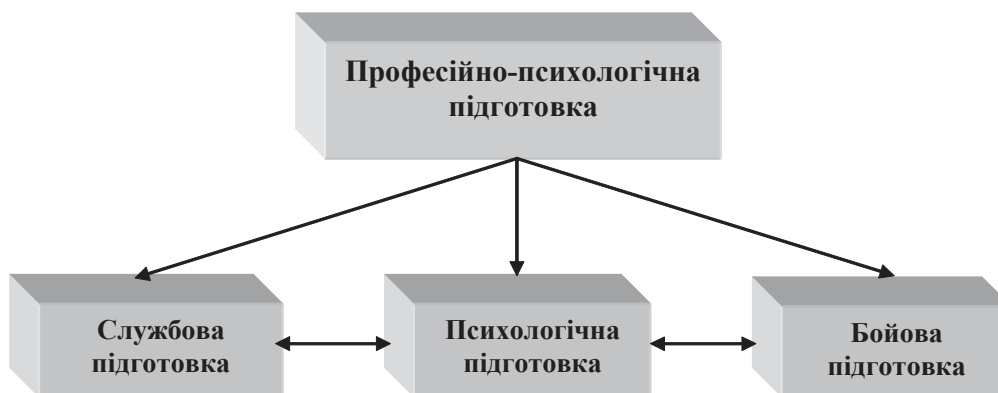


Схема 3. Система професійно-психологічної підготовки (проект-модель)

Підсумовуючи вищевикладене, а також з метою недопущення та запобігання виникненню кризи підготовки персоналу Національної поліції України, можна зробити висновки про те, що:

усі підсистеми вищенаведеного проекту-моделі системи професійно-психологічної підготовки мають тісний взаємозв'язок між собою за своєю сутністю, змістом і завданнями, що покладені на Національну поліцію України. У них є багато спільного і вони доповнюють одна одну;

для формування позитивної мотивації до процесу підготовки, чіткої організації управління, нормалізації якійсної підготовки, проведення занять, здійснення контрольних та вдосконалюючих функцій у Національній поліції України, зокрема в її апараті, міжрегіональних та територіальних органах, навчальних закладах зі специфічною спрямованістю та центрах повинні бути створені підрозділи професійно-психологічної підготовки (управління, відділи, відділення та групи), укомплектовані високоякісними профільними фахівцями, що мають відповідний освітньо-кваліфікаційний рівень;

із метою постійного проведення початкової підготовки, навчально-тренувальних зборів, удосконалення майстерності та підвищення кваліфікації персоналу поліції з мінімальними затратами людських, матеріальних і фінансових ресурсів, на обласному рівні (ГУНП, УНП) доцільно створити й організувати діяльність Центрів професійно-психологічної підготовки працівників.

Подальші наші дослідження будуть спрямовані на розробку, схематизацію й оприлюднення проектної деталізації змісту окремих підсистем (службової, психологічної, бойової) проекту системи професійно-психологічної підготовки персоналу Національної поліції України.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Ануфрієв М.І.* Службова підготовка працівників органів внутрішніх справ : навч.-метод. посіб. / М. І. Ануфрієв. – К. : РВВ. МВС України, 2003. – 440 с.
2. *Бабенко В.Г.* Вогнева та фізична підготовка в ОВС : дещо з історії розвитку і вдосконалення (з 1986 року по т.ч.) / В.Г. Бабенко, Д.М. Крадожон. – К. : Вісник Академії управління МВС, 2010. – № 1. – С. 213–223.
3. *Бабенко В.Г.* Психолого-педагогічна специфіка навчання в системі загального професійного удосконалення персоналу ОВС / В.Г. Бабенко, А.С. Васільєв. – К. : Вісник Академії управління МВС, 2010. – № 3. – С. 270–273.

4. *Балик А.Б.* Вогнева підготовка: підручник / А.Б. Балик, В.С. Гуславський, В.О. Криволапчук та інші. – Луганськ, “Максим”, 2009. – 664 с.
5. *Барко В.І.* Професійний відбір кадрів до органів внутрішніх справ (психологічний аспект) : монографія / В.І. Барко. – К. : Ніка-Центр, 2002. – 296 с.
6. *Васільєв А.С.* Безпека персоналу ОВС під час службових заходів : навч. метод. посіб. / А.С. Васильєв, В.Г. Бабенко, Г.М. Будагьянц, І.В. Янко – К. : ГШ МВС України, 2008. – 84 с.
7. Забезпечення особистої безпеки працівників органів внутрішніх справ при виконанні службових обов'язків : Науково-практичні рекомендації // Під ред. Ануфрієва М.І., Кондратьєва Я.Ю. – К. : НАВСУ, 1999. – 18 с.
8. *Закорко И.П.* Боевая подготовка сотрудников органов внутренних дел Украины : проблемы и перспективы / И.П. Закорко // Физическое воспитание студентов – К., 2010. – № 1. – С. 49–51.
9. *Криволапчук В.О.* Особиста безпека : навч.-практ. посіб. / І.М. Тодуров, М.Т. Бондарчук, А.В. Юрченко, О.В. Шаповалов. – К. : ВПЦ МВС України, 2006. – 169 с.
10. *Остапович В.П.* Психологічна та фізична готовність особистості до дій в екстремальних ситуаціях / В.П. Остапович, В.Г. Бабенко, Л.А. Кириєнко // за ред. д.ю.н., проф. В.О. Криволапчука. – К. : ДНДІ МВС України, 2016. – 84 с.
11. Про затвердження Положення з організації службової підготовки працівників Національної поліції України: наказ МВС України від 26.01.2016 № 50. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0260-16>.
12. Про оголошення рішення колегії МВС. Наказ МВС України від 07.11.2016 № 1167.
13. Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2015. – № 40–41.
14. Психологический словарь / Под общ. ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. – М. : Политиздат, 1990. – 494 с.
15. Словник термінів з юридичної психології / Андросюк В.Г. та інші / За ред. Кондратьєва Я.Ю. – К. : НАВСУ, 1997. – 120 с.
16. *Roberg R.R.* Police organization and Management : Behavior, Theory and Processes / R.R. Roberg, J. Kuykendall. – Pacific Grove, CA : Brooks/Cole Publishing Co, 1990. – 412 p.

Отримано 21.11.2016